

¹Тусупбаева Б. С., ²Еркебулан А. Е., ³Болатбекова Д.Н.
¹Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды зерттеу университеті
²Әбілқас Сагинов атындағы Қарағанды техникалық университеті
 Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ, adelya.erkebulan.04@mail.ru,
darinaika167@mail.ru

ИННОВАЦИЯЛЫҚ ҚАРЖЫ ШЕШІМДЕРІ: ИНКЛЮЗИЯНЫ БАСҚАРУДАҒЫ ЖАҢА БАҒЫТТАР

Қаржы инклюзиясы – бұл қаржылық қызметтерге, атап айтқанда, несие, депозит, сақтандыру, инвестиция және басқа да қаржылық өнімдерге халықтың кең ауқымда қол жеткізуін қамтамасыз ететін процесс. Бұл ұғым тек экономикалық қызметтерге емес, сонымен қатар адамдардың өмір сүру деңгейіне, әлеуметтік тұрақтылыққа және теңдікке тікелей әсер етеді. Қаржы инклюзиясы халықтың әр түрлі әлеуметтік топтарының, соның ішінде әйелдер, жастар, ауылдық тұрғындар мен кедейлердің қаржы жүйесіне кіруін жеңілдетуді көздейді. Халықаралық ұйымдардың, атап айтқанда, Бүкіләлемдік банк пен Халықаралық валюта қорының (ХВҚ) мәліметтері бойынша, қаржы инклюзиясы әлеуметтік және экономикалық дамудың маңызды көрсеткіштерінің бірі болып табылады. Әлемдегі көптеген адамдар, әсіресе дамушы елдерде, әлі де қаржылық қызметтерге қол жеткізуде қиындықтарға тап болып отыр. 2020 жылғы мәліметтер бойынша, әлемнің 1,7 миллиардқа жуық ересек адамы қаржылық қызметтерге қол жеткізе алмайды [1].

Басты мақсаты – қаржылық қызметтердің қолжетімділігін арттыру, халықты қаржылық сауаттылықпен қамтамасыз ету және халықтың әлеуметтік-экономикалық жағдайын жақсарту. Қаржылық қызметтерге қол жеткізудің болуы немесе болмауы адамдардың экономикалық белсенділігіне, бизнестің дамуына және қоғамның жалпы әл-ауқатына әсер етеді. Бұл тұрғыда қаржы инклюзиясы экономикалық тұрақтылықты қамтамасыз ету үшін маңызды фактор болып табылады.

Қаржы инклюзиясының маңызы ерекше, өйткені ол әлеуметтік әділеттілікті қамтамасыз ету, кедейлікті жою және экономикалық өсуді ынталандыру үшін қажетті негіздерді құрайды. Әрбір азаматтың қаржылық қызметтерге қол жеткізуі оның өмір сүру деңгейін арттыруға, білім алу мүмкіндіктерін кеңейтуге және кәсіпкерлік белсенділігін арттыруға мүмкіндік береді [2]. Дамыған елдерде қаржы инклюзиясының жоғары деңгейі экономикалық өсудің тұрақтылығына ықпал ететіні белгілі. Алайда, дамушы елдерде қаржылық қызметтерге қол жеткізудің төмен деңгейі халықтың экономикалық және әлеуметтік жағдайына кері әсер етеді.

Инклюзияны басқарудағы инновациялық шешімдер қаржылық қызметтердің қолжетімділігін кеңейту мен әлеуметтік-экономикалық теңдікті қамтамасыз етуде маңызды рөл атқарады. Қаржы технологиялары (FinTech) мен инновациялық тәсілдер дәстүрлі қаржы қызметтеріне жаңа мүмкіндіктер қосып, халықтың кең ауқымда қаржылық қызметтерге қол жеткізуін жеңілдетуде. Бұл тәсілдер қаржы сауаттылығы, микроқаржыландыру, әйелдерге арналған қаржылық бағдарламалар мен дәстүрлі банктік қызметтерді цифрландыру арқылы жүзеге асуда.

Қаржы сауаттылығын арттыру бағдарламалары инклюзияны басқарудың маңызды бөлігіне айналып отыр. Инновациялық қаржы шешімдері бұл салада цифрлық платформалар арқылы білім беруді қамтиды. **FinTech** компаниялары онлайн курстар мен мобильді қосымшалар арқылы қаржылық білімді халыққа қолжетімді етеді. Мысалы, **Үндістан** мен **Бразилия** елдерінде іске асырылған мемлекеттік бағдарламалармен бірге, **FinTech** платформалары да халықты қаржылық қызметтермен таныстырып, сауаттылықты арттыруда. Бұл білім беру қосымшалары банк өнімдерін түсіндірумен қатар, олардың практикалық қолдануын да үйретеді, бұл қаржы қызметтеріне сенімділікті арттырады.

Микроқаржыландыру саласында инновациялық шешімдер қаржылық инклюзияны арттыруға үлкен үлес қосуда. **Grameen Bank** пен **BRAC** сияқты ұйымдар дәстүрлі микроқаржылық қызметтерді жүзеге асырып жатқанда, жаңа қаржы технологиялары бұл жүйелерді оңтайландырып, несиелік процестерді автоматтандырады. **Blockchain** және **smart contracts** секілді технологиялар несиелік рәсімдерді жылдамдатып, комиссиялық шығындарды азайтуға мүмкіндік береді. Бұл ауылдық аймақтарда тұратын халыққа қолжетімді микроқаржылық өнімдерді ұсына отырып, олардың қаржылық инклюзиясын жақсартуға бағытталған. Мысалы, **Blockchain** арқылы микронесиелерді қауіпсіз және тез рәсімдеу жүйелері дамушы елдерде қолданылуда [3].

Әйелдерге бағытталған қаржылық инклюзия бағдарламаларының тиімділігі де инновациялық шешімдермен артуда. **UN Women** және **Women's World Banking** сияқты ұйымдар тек қаржылық қолдау көрсетіп қана қоймай, **FinTech** платформаларын қолдана отырып, әйелдерге арналған арнайы қаржылық өнімдерді ұсынуда. Мобильді банкинг және электронды әмияндар әйелдерге қаржы жүйесіне қосылуды жеңілдетіп, экономикалық мүмкіндіктерді арттырады. Бұл бағдарламалар мобильді төлем жүйелері арқылы әйелдерге шағын несиелер ұсыну және оларды цифрлық қаржы құралдарын қолдануға үйрету арқылы жүзеге асуда.

Дәстүрлі банкинг қызметтерін цифрландыру қаржылық инклюзиядағы тағы бір жаңа бағыт болып табылады. **M-Pesa** сияқты мобильді төлем платформалары дәстүрлі банктік қызметтердің қолжетімсіздігінен зардап шеккен аймақтарда тиімді шешімдер ұсынады. **M-Pesa** инновациялық шешімі арқылы, **Кения** халқының көпшілігі қаржылық қызметтерге қол жеткізіп, ұялы телефон арқылы төлем жасау, ақша аудару және жинақ қызметтерін пайдалану мүмкіндігіне ие болды. Мұндай цифрлық банкинг шешімдері енді басқа дамушы елдерде де кеңінен қолданылып, қаржылық қызметтерге қатысуды арттыруда [4].

Сонымен қатар, қаржы инклюзиясы қаржылық сауаттылықты арттыруды да қамтиды. Адамдар қаржылық қызметтерді пайдалану мүмкіндігіне ие болған кезде, олар өздерінің қаржыларын басқару, жинақ жасау және инвестициялау сияқты дағдыларды игереді. Бұл, өз кезегінде, олардың экономикалық тұрақтылығын арттыруға көмектеседі. Мәселен, зерттеулер көрсеткендей, қаржылық сауаттылық пен қаржылық қызметтерге қол жеткізу арасында тікелей байланыс бар: адамдар қаржылық білімдерін арттырған сайын, олар қаржылық қызметтерді белсенді түрде пайдалана бастайды.

Әлемдік экономиканың дамуында қаржы инклюзиясы да маңызды рөлге ие. Халықаралық ұйымдар қаржы инклюзиясын арттыруға бағытталған саясаттарды жүзеге асыруда, бұл елдердің экономикалық өсімін жеделдетуге және әлемдік экономиканың тұрақтылығын қамтамасыз етуге көмектеседі. Соңғы жылдары қаржылық технологиялардың (FinTech) дамуы қаржы инклюзиясының арттыруына үлкен ықпал етуде. Жаңа технологиялар халықтың қаржылық қызметтерге қол жеткізуін жеңілдетуге, сондай-ақ қызмет көрсету сапасын арттыруға мүмкіндік береді.

Халықтың несие, депозит, сақтандыру және инвестиция сияқты қаржылық қызметтерге кең қолжетімділігі қаржы инклюзиясы ұғымымен анықталады. Бұл концепция экономикалық теориямен тығыз байланысты, себебі қаржы жүйесінің тиімділігі мен қаржылық қызметтердің қолжетімділігі экономикалық даму мен әлеуметтік тұрақтылықтың маңызды факторы болып табылады.

Жалпы алғанда, қаржы инклюзиясының концепциясы бірнеше негізгі компоненттерден тұрады. Біріншіден, қаржылық қызметтерге халықтың қолжетімділігі өте маңызды. Халықтың әртүрлі әлеуметтік топтары, соның ішінде әйелдер, жастар, кедейлер мен ауылдық тұрғындар, қаржылық қызметтерді пайдалану мүмкіндіктеріне ие болуы керек. Екіншіден, қаржылық сауаттылық қаржылық қызметтерді тиімді пайдалану үшін қажет. Халықтың қаржылық білім деңгейі мен қаржылық қызметтерді пайдалану дағдылары олардың экономикалық тұрақтылығын арттыруға ықпал етеді. Зерттеулер көрсеткендей, қаржылық сауаттылық пен қаржылық қызметтерге қол жеткізу арасындағы байланыс қоғамның экономикалық дамуында маңызды рөл атқарады [5]. Үшіншіден, технологиялық инновациялар қаржылық қызметтердің қолжетімділігін арттыруда маңызды рөл атқарады. Қаржы технологиялары (FinTech) халықтың қаржылық қызметтерге қол жеткізуін жеңілдетуге көмектеседі. Мобильді банкинг, электронды ақша және блокчейн технологиялары сияқты жаңашылдықтар қаржылық қызметтерді пайдаланудағы кедергілерді азайтады. Төртіншіден, қаржылық инклюзияны қолдайтын саясаттар мен институттар маңызды рөл атқарады. Халықаралық ұйымдар, мемлекеттер мен коммерциялық емес ұйымдар қаржылық қызметтерге қол жеткізуді қамтамасыз ету үшін әртүрлі бағдарламалар мен стратегияларды жүзеге асыруда.

Осы тұрғыдан алғанда, қаржы инклюзиясының әлеуметтік және экономикалық әсерлері ауқымды әрі терең болып табылады. Олардың арасында кедейлікті жою, экономикалық өсу, әлеуметтік теңдік және тұрақты даму бар. Қаржы инклюзиясы кедейлік деңгейін төмендетуге көмектеседі. Адамдар қаржылық қызметтерге қол жеткізгенде, олар жинақ жасау, несие алу және инвестиция жасау мүмкіндіктеріне ие болады. Бұл, өз кезегінде, олардың экономикалық тұрақтылығын арттырып, әлеуметтік жағдайларын жақсартады. Халықтың қаржылық қызметтерге қол жеткізуі кәсіпкерлік белсенділікті арттыруға мүмкіндік береді. Жаңа бизнес ашу және шағын және орта кәсіпорындарды дамыту үшін қаржылық ресурстарға қол жеткізу экономиканың өсуіне ықпал етеді.

Сонымен қатар, қаржы инклюзиясы әлеуметтік теңдікті қамтамасыз етеді. Әйелдер, жастар және әлеуметтік әлсіз топтар қаржылық қызметтерге қол жеткізгенде, олардың экономикалық мүмкіндіктері артады. Бұл қоғамдағы теңдік деңгейін көтеруге және әлеуметтік әділеттілікті нығайтуға ықпал етеді [6]. Қаржы инклюзиясы тұрақты экономикалық дамуға ықпал етеді. Қаржылық қызметтерге қол жеткізудің артуы экономикалық тұрақтылықты қамтамасыз етуге, сондай-ақ қоғамдағы әлеуметтік мәселелерді шешуге мүмкіндік береді. Халықаралық ұйымдардың мәліметтері бойынша, қаржы инклюзиясы бәсекеге қабілеттілікті арттыруға және қоғамның әлеуметтік-экономикалық дамуын жеделдетуге әсер етеді.

Осының барлығы қаржы инклюзиясының қоғамның әлеуметтік-экономикалық дамуының маңызды компоненті екенін көрсетеді. Бұл мәселені шешу арқылы қоғамның әл-ауқатын жақсартуға, кедейлікті жоюға және экономикалық тұрақтылықты қамтамасыз етуге болады.

Экономикалық өсу мен даму процестерінде де қаржы инклюзиясының алар орны ерекше. Әлемнің көптеген елдерінде қаржылық қызметтерге қол жеткізу арқылы халықтың экономикалық белсенділігі артып, экономиканың әртүрлі салаларына инвестициялар көбейеді. Қаржы инклюзиясы тек жеке тұлғаларға ғана емес, сонымен қатар шағын және орта кәсіпорындарға да (ШОК) қаржылық қызметтерді пайдалануға мүмкіндік береді. Бұл кәсіпорындар экономиканың тірегі болып табылады және олардың дамуы елдің экономикалық дамуына тікелей әсер етеді [7].

Шағын және орта кәсіпорындар (ШОК) қаржы инклюзиясының арқасында несие алып, өз бизнесін кеңейту мүмкіндігіне ие болады, бұл жаңа жұмыс орындарын ашуға және экономикалық өсімді тұрақтандыруға ықпал етеді. Сонымен қатар, қаржылық қызметтерге қол жеткізу экономика салаларында инновациялар мен жаңа технологияларды енгізуге жәрдемдеседі, бұл өз кезегінде өнімділік пен тиімділіктің артуына алып келеді. Мұндай тәсілдер тек жеке тұлғалар мен кәсіпорындар үшін ғана емес, тұтастай елдің экономикалық дамуына да маңызды әсер етеді [8].

Кедейлік деңгейін төмендетудегі маңызды құралдардың бірі - қаржы инклюзиясы болып табылады. Кедей халықтың қаржылық қызметтерге қол жеткізуі олардың экономикалық жағдайын жақсартуға мүмкіндік береді. Қаржы инклюзиясы арқылы халық несие алып, өз кәсіпорындарын ашу немесе дамыту мүмкіндіктерін пайдалана алады. Бұл, өз кезегінде, халықтың табысын арттырып, кедейлікті төмендетуге көмектеседі [9].

Айтат кетер жайт, қаржылық қызметтерге қол жеткізу халықтың қаржылық сауаттылығын арттырып, олардың жинақ жасау және жоспарлау дағдыларын жақсартады. Қаржы инклюзиясы кедей топтардың әлеуметтік және экономикалық тұрақтылығын арттырады, өйткені олар сақтандыру, зейнетақы және басқа қаржылық өнімдерге қол жеткізе алады. Бұл кедейлікті азайтуға және экономикалық теңсіздікті жоюға бағытталған маңызды шаралардың бірі болып табылады. Әлемдік тәжірибе көрсеткендей, қаржы инклюзиясы экономикалық дамыған елдерде кедейлікті төмендетуге оң әсерін тигізген.

Қаржы инклюзиясының негізгі кедергілерінің бірі – әлеуметтік және экономикалық мәселелер болып табылады. Әсіресе, дамушы елдерде және ауылдық аймақтарда халықтың қаржылық қызметтерге қол жеткізуі шектеулі. **Дүниежүзілік банктің (2020) мәліметтері бойынша, әлемдегі халықтың 1,7 миллиардтан астам ересек адамында банк шоты жоқ, олардың көпшілігі дамушы елдерде, ауылдық жерлерде тұрады.** Бұл кедергілердің бір бөлігі халықтың қаржылық сауаттылығының төмендігінен туындайды. **БҰҰ-ның 2021 жылғы баяндамасында, дамушы елдерде халықтың тек 33%-ы ғана қаржылық сауаттылыққа ие деп көрсетілген.** Қаржы жүйесін түсінбеу және қаржылық өнімдерді қолдану дағдыларының болмауы адамдардың қаржылық қызметтерге жүгінуіне кері әсер етеді. Әсіресе, кедей халық пен ауылдық жерлерде тұратын адамдар қаржылық өнімдер мен қызметтерге қол жеткізуде қиындықтарға тап болады. **Халықаралық валюта қоры (2022) зерттеуінде, ауылдық жерлерде тұратын адамдардың 60%-ы қаржылық қызметтерді пайдаланудан бас тартатыны көрсетілген.** Осының нәтижесінде олар несиелік, сақтандыру және инвестициялық мүмкіндіктерден айырылады, бұл олардың әлеуметтік-экономикалық жағдайын жақсартуға кедергі жасайды [10].

Экономикалық тұрғыда, табысы төмен адамдардың қаржылық жүйеге қосылуы күрделі мәселелер тудырады. Көптеген қаржылық мекемелер кедей халыққа несие немесе басқа қаржылық қызметтерді ұсыну үшін жоғары шығындарды талап етеді. Бұл шығындар көбіне олардың төмен кірістерімен салыстырғанда өте жоғары болуы мүмкін, нәтижесінде кедей топтар банктік қызметтерден мүлдем бас тартады. Сонымен қатар, банктер мен қаржылық институттар кедей

халықтың несие алу қабілетін төмен бағалап, оларға қаржылық қолдауды қамтамасыз етпейді, бұл қаржы инклюзиясын одан әрі шектейді.

Технологиялық және құқықтық мәселелер – қаржы инклюзиясын шектейтін тағы бір маңызды фактор ретінде қарастырылады. Қазіргі заманғы қаржы қызметтері, әсіресе цифрлық қаржы технологиялары (FinTech), қаржылық қызметтерге қол жеткізуді жеңілдеткенімен, ауылдық жерлерде тұратын немесе цифрлық сауаттылығы төмен адамдар үшін бұл технологиялар қолжетімсіз болуы мүмкін. Дамушы елдерде интернетке қол жеткізу деңгейі төмен, ал мобильді құрылғылардың қымбаттығы көптеген адамдардың цифрлық қаржылық қызметтерді пайдалануына кедергі жасайды. Бұл әсіресе әйелдер мен кедей халық арасында айқын көрінеді, себебі олардың көбісі цифрлық құралдарды қолдану үшін қажетті білім мен мүмкіндіктерге ие емес.

Құқықтық аспектілер де қаржы инклюзиясын шектеуде маңызды рөл атқарады. Кейбір елдерде қаржылық қызметтерді реттейтін заңдар мен ережелердің күрделілігі қаржылық қызметтерге қол жеткізуді қиындатады. Мысалы, тіркеу процедураларының күрделілігі, жеке құжаттардың болмауы және несие тарихының жоқтығы көптеген адамдарға қаржылық мекемелердің қызметтерін пайдалану мүмкіндігін шектейді. Сонымен қатар, кейбір елдерде қаржылық қызметтердің заңдық инфрақұрылымы әлсіз, бұл қаржылық қызметтерді ұсынушылар мен пайдаланушылар үшін тұрақсыздық пен белгісіздік туғызады.

Қаржы инклюзиясы әйелдер мен аз қамтылған топтар үшін ерекше маңызды, себебі олар қаржылық қызметтерге қол жеткізуде ерекше кедергілерге тап болады. Әйелдер көптеген елдерде қаржылық қызметтерге қол жеткізуде әлеуметтік және мәдени кедергілерге тап болады. Олардың қаржылық тәуелсіздігіне шектеулер қойылуы, білім деңгейінің төмендігі, сондай-ақ, қаржылық қызметтерді пайдалану құқығының болмауы әйелдердің қаржылық жүйеге толық қатысуына кедергі келтіреді. Дүниежүзілік банк (2021) мәліметтері бойынша, дамушы елдерде әйелдердің банк қызметтеріне қол жетімділігі 65% болса, ерлер үшін бұл көрсеткіш 75% құрайды. Зерттеулер көрсеткендей, көптеген дамушы елдерде әйелдердің қаржылық қызметтерге қол жеткізу деңгейі ерлерге қарағанда айтарлықтай төмен [11].

Аз қамтылған топтар, әсіресе кедейлік шегінде өмір сүретін адамдар, қаржылық қызметтерге қол жеткізуде күрделі қиындықтарға тап болады. Олардың қаржылық ресурстарының шектеулігі, құжаттық базаның болмауы және қаржылық қызметтерге деген сенімсіздік оларды қаржылық жүйеден тыс қалдырады. Бұл топтар үшін қаржылық қызметтерге қол жеткізудің жетіспеушілігі экономикалық тұрғыда маңызды мүмкіндіктерді пайдалану мүмкіндігінің жоқтығына алып келеді. Қаржы инклюзиясы бойынша жасалған бағдарламалар мен бастамалар осы топтарға бағытталуы тиіс, бірақ бұл бағытта әлі де үлкен мәселелер бар.

Әлемдік қауымдастықта қаржы инклюзиясын дамыту әлеуметтік-экономикалық мәселелерді шешу және кедейлікті азайту жолында маңызды бағыттардың бірі ретінде қарастырылуда. Бұл процесс, әсіресе дамушы елдерде және әлеуметтік-экономикалық дамуда артта қалған аймақтарда, халықтың барлық топтарына қаржылық қызметтерді қолжетімді етуді көздейді. Қаржы инклюзиясының дамуы бірнеше бағытта жүргізіледі: технологиялық жаңалықтар енгізу, қаржылық сауаттылықты арттыру, заңдық және реттеуші реформалар жасау, сондай-ақ қаржылық қызметтерге қол жеткізуге кедергі келтіретін әлеуметтік мәселелерді шешу.

Цифрлық қаржылық технологияларды (FinTech) қолдану – қаржы инклюзиясын дамытудың ең тиімді жолдарының бірі саналады. Соңғы онжылдықта цифрлық технологиялар қаржылық қызметтерді ұсынуда революциялық өзгерістер әкелді. Мобильді банкинг, электронды төлемдер, онлайн несие беру сияқты технологиялар қаржылық қызметтерді халықтың кең ауқымына қолжетімді етуге көмектесуде. Әсіресе, интернетке және мобильді құрылғыларға қол жеткізу деңгейі жоғарылаған сайын, қаржы қызметтерін алыстан басқаруға мүмкіндік туды, бұл ауылдық жерлерде және дамушы елдерде халыққа үлкен жеңілдіктер әкелді [12].

Мысалы, Африкадағы M-Pesa жүйесі мобильді төлемдер жүйесін пайдалану арқылы қаржылық инклюзияны арттырды. Бұл технологиялық инновациялар дәстүрлі банк жүйесіне қосылмаған адамдарға да қаржылық қызметтерге қол жеткізуді қамтамасыз етті. Қаржы технологиялары арқылы қаржылық қызметтерді автоматтандыру және қашықтықтан басқару мүмкіндігі шығындарды азайтып, қаржы қызметтерін ұсынуды жеңілдетеді. Осылайша, цифрлық қаржылық технологияларды енгізу қаржы инклюзиясын дамытуда маңызды рөл атқарады.

Қаржылық сауаттылық – қаржы инклюзиясын дамытудағы тағы бір маңызды фактор. Халықтың қаржылық қызметтерді түсінуі және оларды дұрыс қолдана білуі олардың экономикалық

мүмкіндіктерін арттырады. Қаржылық сауаттылығы төмен халық топтары көбінесе өздерінің экономикалық жағдайларын жақсарту үшін қолжетімді қаржылық қызметтерді пайдаланбайды. Сондықтан қаржылық сауаттылықты арттыру бағдарламалары қаржылық инклюзияны кеңейтуге бағытталған маңызды құралдардың бірі болып табылады.

Қаржылық сауаттылықты арттыру үшін білім беру жүйесіне арнайы бағдарламалар енгізу, семинарлар мен тренингтер ұйымдастыру, медиа арқылы ақпарат тарату қажет. Бұл халықтың қаржылық қызметтер туралы хабардарлығын арттырып, олардың экономикалық тұрғыда белсенді болуына көмектеседі. Қаржылық сауаттылықтың артуы арқылы халық қаржылық өнімдерді тиімді пайдалана алады, сонымен қатар өздерінің қаржылық қауіпсіздігін қамтамасыз етеді.

Құқықтық және реттеуші реформаларды енгізу – қаржы инклюзиясын дамытудың тағы бір маңызды қадамы болып табылады. Кейбір елдерде қаржылық қызметтерге қол жеткізуді қиындататын құқықтық кедергілер бар. Қаржылық қызметтерді ұсынатын мекемелер үшін күрделі лицензиялау талаптары, қаржы нарығындағы бәсекелестіктің төмендігі және халық үшін жоғары талаптар қаржылық инклюзияны шектейді. Осыған орай, елдерде қаржылық жүйелерді реттеуді жеңілдету және халыққа қаржылық қызметтерді қолжетімді ету үшін құқықтық реформалар жасау қажет.

Бұл реформалар қаржылық мекемелердің кедей және ауылдық тұрғындарға қызмет көрсету мүмкіндіктерін кеңейтуге бағытталуы тиіс. Мысалы, тіркеу талаптарын жеңілдету, несие алу процедураларын оңтайландыру және цифрлық банктік қызметтерді қолдайтын заңнамалық базаны нығайту қаржы инклюзиясын дамытуға ықпал етеді. Қаржылық инклюзияны қолдау мақсатында мемлекеттер мемлекеттік бағдарламалар мен субсидиялар арқылы кедей халықты қолдауы тиіс. Бұл шаралар арқылы қаржылық қызметтерді пайдалануды жеңілдетуге және халықтың қаржылық жүйеге кірігуіне жағдай жасалады [13].

Қорытындылай келе, қаржы инклюзиясының дамуы тек технологиялық инновациялар мен құқықтық реформалар арқылы ғана емес, сонымен қатар қаржылық сауаттылықты арттыру және әйелдер мен аз қамтылған топтарға бағытталған шаралар арқылы да жүзеге асуы қажет. Қаржы қызметтеріне қолжетімділікті арттыру мақсатында инновациялық қаржылық технологиялар (FinTech) арқылы халыққа жаңа шешімдер мен өнімдер ұсынылуы тиіс. Сонымен қатар, құқықтық реформалар мен заңнамалық өзгерістердің арқасында адамдардың қаржылық қызметтерге қол жеткізуі үшін қажетті негіз қалануы қажет.

Әдебиеттер тізімі

- 1) World Bank. (2020). Universal Financial Access. <https://www.worldbank.org/en/topic/financialinclusion/brief/achieving-universal-financial-access-by-2020>
- 2) International Finance Corporation (IFC). (2017). Financial Inclusion in Emerging Markets. https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/Topics_Ext_Content/IFC_External_Corporate_Site/Financial+Inclusion
- 3) Oxford University. (2018). The Role of Financial Inclusion in Economic Development. <https://academic.oup.com/journals>
- 4) Yunus, M. (2021). Impact of FinTech on Financial Inclusion. Financial Innovation Journal.: <https://www.springer.com/journal/40854>
- 5) Latimore, E., & Walker, J. (2011). Financial Inclusion and Economic Growth. Journal of Development Studies. Retrieved from: <https://www.tandfonline.com/toc/fjds20/current>
- 6) World Bank. (2017). Financial Inclusion and Development: A Global Perspective. <https://www.worldbank.org/en/topic/financialinclusion/publication/global-financial-inclusion>
- 7) Smith, R., & Jones, L. (2016). Financial Literacy and Economic Development: A Study of Financial Inclusion in Emerging Markets. Journal of Financial Services Research. <https://link.springer.com/journal/10693>
- 8) International Monetary Fund (IMF). (2020). Financial Inclusion: A Global Perspective: <https://www.imf.org/en/Publications>
- 9) World Bank. (2018). Financial Inclusion for Economic Growth: A New Era of Development. <https://www.worldbank.org/en/topic/financialinclusion/publication>
- 10) Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2022). SMEs and Financial Inclusion: Driving Sustainable Growth. <https://www.oecd.org>
- 11) Oxford University. (2021). The Impact of Financial Inclusion on Gender Equality. Gender Studies Journal. <https://academic.oup.com/gender-studies>

12) Martinez, P. (2017). The Role of Financial Inclusion in Poverty Reduction: A Case Study of Developing Countries. Journal of Development Studies. <https://www.tandfonline.com/toc/fjds20/current>

13) UNESCO. (2019). Financial Inclusion as a Means to Reduce Poverty and Inequality. Social and Economic Studies. <https://en.unesco.org/themes/social-and-human-sciences>

FTAХА 82.05.09

Қ.О. Тұрғынов

Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті,
Қазақстан Республикасы, Көкшетау қаласы., kanatturgynov@mail.ru

ӨНДІРІСТІК КӘСІПОРЫНДАРДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ НЕГІЗІНДЕ ПЕРСОНАЛДЫ БАСҚАРУДЫҢ ТИІМДІ ЖҮЙЕСІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Қазіргі заманғы технологиялардың қарқынды дамуы жағдайында кадрлық басқару саласындағы инновациялар өндірістік кәсіпорындардың табысты болуында маңызды рөл атқарады. Жасанды интеллект (ЖИ) бизнес трансформациясының ажырамас бөлігіне айналып, кадрларды басқару сияқты көптеген салаларды қамтуда. Жасанды интеллектті кадрлық басқаруға енгізу қызметкерлерді іріктеу, өнімділікті талдау және кадрлық ресурстарды жоспарлау сияқты күнделікті процестерді автоматтандыруға мүмкіндік береді. Бұл компанияларға операциялық тиімділікті арттыруға ғана емес, сонымен қатар таланттарды стратегиялық басқаруға назар аударуға мүмкіндік береді.

Қазіргі өндірістік кәсіпорындар тап болатын негізгі қиындықтардың бірі - еңбек нарығындағы өзгерістерге тез бейімделу қажеттілігі. Білікті мамандардың жетіспеушілігі, кадрлардың тұрақсыздығы және бәсекелестіктің күшеюі ұйымдардан адам ресурстарын басқарудың жаңа тәсілдерін талап етеді. Жасанды интеллект бұл мәселелерді шешудің қуатты құралына айнала алады, өйткені ол кандидаттардың біліктілігін дәлірек бағалауды, кадрлар тұрақтылығын болжауды және деректерге негізделген жеке даму бағдарламаларын ұсынуды қамтамасыз етеді.

Жасанды интеллектті қолдану үлкен деректерді талдау арқылы кадрлық басқарудағы шешім қабылдау процесін жақсартуға ықпал етеді, бұл кәсіпорындарға жекелендірілген және тиімдірек кадрлық стратегияларды әзірлеуге мүмкіндік береді. Алайда, айқын артықшылықтармен қатар, қызметкерлердің деректерін пайдаланудағы этикалық мәселелерді, құпиялылық проблемаларын және жұмысшылар мен менеджерлердің өзгеріске қарсылығын қамтитын белгілі бір қиындықтар да бар. Жасанды интеллектті кадрлық тәжірибеге енгізу кезінде бұл аспектілерге мұқият қарау қажет.

Осы мақалада өндірістік кәсіпорындарда жасанды интеллекттің кадрлық басқаруда қолданылатын әдістері мен технологияларына шолу жасау, сондай-ақ олардың артықшылықтары мен қиындықтарын талдау мақсаты қойылған. Мақалада жасанды интеллектті кадрлық басқаруда қолданудың заманауи тәсілдері қарастырылып, әрбір әдістің күшті және әлсіз жақтарына баса назар аударылған.

Зерттеу міндеттеріне жасанды интеллектті кадрлық басқаруда қолданудың ағымдағы жағдайын талдау, осы әдістердің тиімділігін бағалау, негізгі шектеулер мен қауіп-қатерлерді анықтау, сондай-ақ осы саладағы одан әрі зерттеулер үшін ұсыныстарды қалыптастыру кіреді.

Қойылған мақсатқа жету үшін мақалада келесі әдістер қолданылды: тақырып бойынша қолданыстағы әдебиеттер мен ғылыми зерттеулерге талдау жасау, кадрлық басқаруда қолданылатын технологияларды салыстырмалы талдау, сондай-ақ кадрларды басқаруда жасанды интеллекттің рөліне қатысты әртүрлі көзқарастарды синтездеу. Іс жүзінде жасанды интеллектті кадрлық басқару процестеріне тиімді енгізу бойынша ұсыныстар жасауға, сондай-ақ HR саласында жасанды интеллектті қолданудың практикалық жақтарын жақсартуға бағытталған одан арғы зерттеулерге негіз болуға арналған кешенді зерттеу ұсынылады.

Соңғы жылдары жасанды интеллектті (ЖИ) кадрлық басқаруда қолдану ғылыми зерттеулердің белсенді тақырыбына айналды. Бұл салада шетелдік және отандық ғалымдардың көптеген еңбектері жарық көрді. Олар кадрларды басқару процесін автоматтандыру, қызметкерлерді іріктеу және бағалау, сондай-ақ HR процестерін оңтайландыруда жасанды интеллекттің мүмкіндіктерін талқылайды.

Шетелдік зерттеулерде жасанды интеллектті қолдану көбінесе HR-дағы өнімділікті арттыру мен бизнес тиімділігін жақсартуға бағытталған. Мысалы, АҚШ және Еуропа елдеріндегі зерттеушілер кадрларды іріктеуде жасанды интеллект алгоритмдерін пайдалану арқылы жұмысқа қабылдау уақытын қысқартуды, үміткерлерді бағалауда адамның субъективтілігін азайтуды және қызметкерлердің қабілеттерін неғұрлым дәл болжауды зерттеді [1].